

Przemysław Dąbrowski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

przemyslaw.dabrowski@uwm.edu.pl

Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie – przyczynek do genezy związków zawodowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Officials Association of the Stefan Batory University in Vilnius – Contribution to the Genesis of Trade Unions in the Interwar Period

STRESZCZENIE

Działający w latach 1925–1939 Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie stanowił związek zawodowy. Podlegał on pod przepisy rozporządzenia Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich o stowarzyszeniach i związkach z dnia 25 września 1919 r., a następnie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach. Obszar jego aktywności obejmował całą Ziemię Wileńską. Nadrzędnym celem statutowym była obrona interesów zawodowych urzędników zatrudnionych na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Poza tym Związek udzielał pomocy swoim członkom oraz angażował się w liczne zewnętrzne inicjatywy kulturalno-społeczne, często wspierając je finansowo.

Słowa kluczowe: związki zawodowe; Wilno; stowarzyszenia; Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie

Odzyskanie przez Polskę w 1918 r. niepodległości wyzwoliło w społeczeństwie polskim dążenia wolnościowe¹. Widoczne były one między innymi w licznie tworzonych przez pracowników, zatrudnionych w różnych gałęziach, związkach

¹ Niezwykle wartościową pracą, zawierającą genezę związków zawodowych na ziemiach polskich, jest najnowsza książka Marcina Kazimierczuka *Wolność zrzeszania się w związki zawodowe w polskim porządku prawnym* (Olsztyn 2015).

zawodowych². Obowiązujące w okresie dwudziestolecia międzywojennego regulacje prawne mianem „pracowniczych związków zawodowych” nazywały grupy, których zasadniczym celem była „obrona i popieranie interesów ekonomicznych i kulturalnych pracowników danej gałęzi pracy, lub gałęzi pokrewnych lub podobnych”³.

Aby związek zawodowy mógł uzyskać osobowość prawną, musiał zostać zarejestrowany przez „odpowiednie organy” Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej⁴. Stosowne podanie, pod którym swoje podpisy składało minimum trzech członków-założycieli, wraz z projektem statutu (w dwóch oryginałach) przekazywano obwodowemu Inspektorowi Pracy, właściwemu z uwagi na miejsce siedziby statutowej przyszłego związku zawodowego⁵. Każdy statut musiał posiadać osiem obligatoryjnych elementów składających się na jego treść: nazwę, oznaczenie obszaru działalności oraz siedzibę związku zawodowego; formy aktywności i zadania do realizacji; zasady przyjęcia i przesłanki utraty członkostwa; kwestie związane z opłatami członkowskimi; uprawnienia i obowiązki organów związku – Zarządu i Walnego Zgromadzenia, a także postanowienia o ich ustanowieniu, kadencyjności i formie sprawowania władzy; zasady „rozporządzania majątkiem związkowym”; przesłanki likwidacji związku zawodowego i sposób przekazania jego dotychczasowego majątku; zasady wprowadzania zmian do statutu⁶.

Po złożeniu stosownych dokumentów założyciele musieli odczekać 20 dni. Jeżeli w tym czasie organ rejestrujący nie nadesłał żadnej repliki, związek zawodowy mógł rozpocząć swoją działalność⁷. Niewyrażenie zgody na rejestrację mogło mieć miejsce w razie niezgodności statutu z obowiązującymi przepisami prawa, braku któregośkolwiek jego elementu oraz gdy związek zawodowy występował przeciwko głównemu celowi, dla którego powołano go do życia⁸. Jeżeli związek zawodowy przy realizacji swoich zadań statutowych złamałby ustawę karną, wówczas sąd okręgowy mógł go zawiesić lub rozwiązać⁹. Od 1932 r. ka-

² *10 lat polityki społecznej Państwa Polskiego 1918–1928*, [Warszawa] 1928, s. 17.

³ Dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów o pracowniczych związkach zawodowych z dnia 8 lutego 1919 r. (Dz.P.P.P. z 1919 r., nr 15, poz. 209), art. 1.

⁴ *Ibidem*, art. 2.

⁵ *Ibidem*, art. 3, 4, 6, 11; rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. RP z 1932 r., nr 94, poz. 808), art. 59; ustawa z dnia 4 lipca 1923 r. w sprawie zakładania filii przez związki zawodowe na terenie działania austriackiej ustawy o stowarzyszeniach z dnia 15 listopada 1867 r. oraz rozporządzenia komisarza generalnego Ziemi Wschodnich z dnia 25 września 1919 r. (Dz.U. RP z 1923 r., nr 76, poz. 594), art. 1–3. Związki zawodowe mogły ponadto tworzyć oddziały ogólnopolskie, filie oraz zrzeszać się.

⁶ Dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów o pracowniczych związkach zawodowych z dnia 8 lutego 1919 r., art. 5, 12, 13.

⁷ *Ibidem*, art. 10.

⁸ *Ibidem*, art. 8.

⁹ *Ibidem*, art. 14. Zob. rozporządzenie Ministra Opieki Społecznej z dnia 31 maja 1937 r.

talog ten rozszerzono również o zagrożenie „bezpieczeństwu, spokojowi lub porządkowi publicznemu”¹⁰. Tym samym związki zawodowe początkowo podlegały kontroli ze strony Inspektorów Pracy oraz Sądów Okręgowych, zaś w przypadku utworzenia oddziałów – Głównemu Inspektorowi Pracy w Warszawie¹¹. Po wejściu w życie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach z kolei „pracownicze związki zawodowe” znalazły się także pod nadzorem „powiatowej władzy administracji ogólnej”, która mogła żądać od Zarządu związku np. aktualnego wykazu jego członków, odpisów protokołów z odbytych posiedzeń bądź przyjętych uchwał, dodatkowo mogła też przeglądać akta i dokumenty związku¹².

Po inkorporacji w 1922 r. Ziemi Wileńskiej w granice państwa polskiego, moc prawną dekretu w przedmiocie tymczasowych przepisów o pracowniczych związkach zawodowych z dnia 8 lutego 1919 r. rozciągnięto także na powiaty: wileński, trocki, święciański, oszmiański, brasławski, dziśnieński, duniłowiczowski i wilejski¹³.

Kwestie związane z wolnością zrzeszania się zostały uregulowane również w konstytucji z dnia 17 marca 1921 r. Ogólną zasadę wolnościową wyrażono już w preambule, zaś w dalszych przepisach zagwarantowano obywatelom „prawo koalicji” oraz tworzenia stowarzyszeń i związków¹⁴. Uprawnienia te mogły być zawieszane czasowo i terytorialnie przez Radę Ministrów za zgodą Prezydenta RP jedynie „ze względów bezpieczeństwa publicznego”¹⁵. W konstytucji z dnia 23 kwietnia 1935 r. natomiast obywatele posiadali ogólne prawo do zrzeszania się, a jego granicę stanowiło „dobro powszechne”¹⁶.

Obok ustawodawstwa krajowego Polska był związana też aktami prawa międzynarodowego¹⁷. W dniu 11 czerwca 1924 r., na mocy ustawy z dnia 19 grudnia

wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych o trybie zawiadamiania uczestników układu zbiorowego pracy o rozwiązaniu pracowniczego związku zawodowego (Dz.U. RP z 1937 r., nr 40, poz. 319), § 1, 2, 3.

¹⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach, art. 17.

¹¹ Dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów o pracowniczych związkach zawodowych z dnia 8 lutego 1919 r., art. 4, 13, 14.

¹² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach, art. 11 ust. 2, art. 15.

¹³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 sierpnia 1922 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej dekretów o inspekcji pracy oraz o pracowniczych związkach zawodowych na Ziemię Wileńską (Dz.U. RP z 1922 r., nr 73, poz. 662), § 1.

¹⁴ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP z 1921 r., nr 44, poz. 267), wstęp, art. 108.

¹⁵ *Ibidem*, art. 124.

¹⁶ M. Kazimierzczuk, *op. cit.*, s. 30; ustawa konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. RP z 1935 r., nr 30, poz. 227), art. 5.

¹⁷ *10 lat polityki społecznej...*, s. 44.

1923 r.¹⁸, został ratyfikowany projekt międzynarodowej konwencji o prawie zrzeszania się i koalicji pracowników rolnych, przyjęty na III Ogólnej Konferencji Międzynarodowej Organizacji Pracy Ligi Narodów, która odbyła się 12 listopada 1921 r. w Genewie¹⁹. Na jej mocy „wszystkie osoby zatrudnione w rolnictwie” posiadały identyczne prawa do zrzeszania się i koalicji, tak jak „pracownicy przemysłowi”²⁰.

Warto wspomnieć, że w państwie polskim okresu dwudziestolecia międzywojennego, zgodnie z jedną ze statystyk z końca lat 20. XX w., związki zawodowe zrzeszały prawie 656 tys. członków, w podziale na: robotników, urzędników (funkcjonariuszy) publicznych oraz pracowników umysłowych i kolei²¹. W samym Wilnie natomiast na przestrzeni lat funkcjonowały między innymi: Zarząd Okręgowy Polskich Związków Zawodowych, zrzeszający 14 związków zawodowych²², oraz miejscowe, niezrzeszone związki zawodowe²³, Chrześcijańskie Związki Zawodowe i Klasowe Związki Zawodowe²⁴.

Należy także wskazać, że poza unormowaniami dekretu z 1919 r. znalazły się początkowo niezdefiniowane ustawowo „zrzeszenia pracowników instytucji państwowych”, które na gruncie obowiązujących przepisów podlegały pod regulacje dotyczące stowarzyszeń. Ponadto ich statuty wyjątkowo wymagały zatwierdzenia przez Radę Ministrów²⁵. W 1924 r. postanowienie to uległo zmianie i tego typu związki były związane już przepisami dekretu z dnia 3 stycznia 1919 r. o stowarzyszeniach²⁶ lub rozporządzenia Komisarza Generalnego Ziem

¹⁸ Ustawa z dnia 19 grudnia 1923 r. w przedmiocie ratyfikacji projektu konwencji o prawie zrzeszania się i koalicji pracowników rolnych, uchwalonego na III Międzynarodowej Konferencji Pracy w Genewie w 1921 r. (Dz.U. RP z 1924 r., nr 7, poz. 57), art. 1.

¹⁹ Oświadczenie rządowe z dnia 24 lutego 1925 r. o złożeniu dokumentu ratyfikacyjnego międzynarodowej konwencji o prawie zrzeszania się i koalicji pracowników rolnych, której tekst został przyjęty na III Międzynarodowej Konferencji Pracy w Genewie w 1921 r. (Dz.U. RP z 1925 r., nr 54, poz. 795).

²⁰ Międzynarodowa konwencja o prawie zrzeszania się i koalicji pracowników rolnych, przyjęta jako projekt dnia 12 listopada 1921 r. w Genewie na Ogólnej Konferencji Międzynarodowej Organizacji Pracy Ligi Narodów (Dz.U. RP z 1925 r., nr 54, poz. 378), art. 1.

²¹ *10 lat polityki społecznej...*, s. 18.

²² *Informator społeczno-polityczny województwa wileńskiego*, z. 16, Wilno 1927, s. 8; J. Przewalski, *Życie gospodarcze. Robotniczy ruch zawodowy w Wilnie i w Wileńszczyźnie*, „Kurier Wileński” 1928, nr 151 (7 lipca), s. 3. Do składu Zarządu wchodził: Napoleon Świdziński (prezes), Franciszek Filistowicz (sekretarz) i Władysław Bielunas (skarbnik).

²³ J. Przewalski, *op. cit.*, s. 3.

²⁴ *Informator społeczno-polityczny...*, s. 8–12. Zob. *Związki zawodowe a reforma ustroju*, „Kurier Wileński” 1928, nr 282 (8 grudnia), s. 1; W. Strąk, *W jedności – siła*, „Praca” 1922, nr 1 (26 marca), s. 1–3; *Z życia robotniczego*, „Praca” 1922, nr 1 (26 marca), s. 4–5.

²⁵ Dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów o pracowniczych związkach zawodowych z dnia 8 lutego 1919 r., art. 19.

²⁶ Dekret z dnia 3 stycznia 1919 r. o stowarzyszeniach (Dz.P.P.P., nr 3, poz. 88), art. 1–8.

Wschodnich o stowarzyszeniach i związkach z dnia 25 września 1919 r.²⁷ Akty te obowiązywały do 1932 r., kiedy to regulacje dotyczące „stowarzyszeń funkcyjariuszów państwowych” zostały podciągnięte pod rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach²⁸. Kilka lat później, w odwołaniu się do tego aktu, w rozporządzeniu Ministra Opieki Społecznej z dnia 31 maja 1937 r. o przejmowaniu układów zbiorowych pracy w przypadkach łączenia się związków zawodowych pracowniczych, mianem tego typu „pracowniczego związku zawodowego” określono stowarzyszenie mające „na celu obronę i popieranie interesów zawodowych i kulturalnych pracowników określonej gałęzi pracy, gałęzi pokrewnych lub podobnych i zrzesza wyłącznie pracowników tych gałęzi pracy”²⁹. Tym samym ich definicja legalna była podobna do pojęcia związku zawodowego wyrażonego w dekrecie w przedmiocie tymczasowych przepisów o pracowniczych związkach zawodowych z dnia 8 lutego 1919 r.

Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich, pod normy którego podlegało między innymi miasto Wilno, mianem stowarzyszenia określało „zrzeszenie kilku osób, które nie mając na względzie osiągnięcia dla siebie zysków z prowadzenia jakiegokolwiek przedsiębiorstwa, obrały jakiś cel określony za przedmiot wspólnej działalności”, zaś związek stanowiło „połączenie dwóch lub kilku takich stowarzyszeń”³⁰. Ich działalność nie mogła „zagrozić spokojowi i bezpieczeństwu publicznemu” oraz występować przeciwko „moralności publicznej”³¹. Każdy, kto chciał powołać do życia stowarzyszenie, musiał złożyć pisemne zawiadomienie do „naczelnika okręgu”, pośrednio przez właściwy miejscowo „urząd powiatowy”, a także załączyć: dokument poświadczony przez notariusza, potwierdzający posiadanie przez założycieli zdolności prawnej oraz autentyczność ich podpisów; dwa egzemplarze projektu statutu; pieniądze niezbędne do opublikowania ogłoszeń o założeniu stowarzyszenia³². W zawiadomieniu obligatoryjnie miały zostać określone: dane personalne założycieli; cel i obszar działania stowarzyszenia; sposób wyłaniania władz oraz przyjmowa-

²⁷ Ustawa z dnia 3 grudnia 1924 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień o pracowniczych związkach zawodowych, względnie o stowarzyszeniach i związkach, a mianowicie postanowień dotyczących zrzeszania się pracowników państwowych (Dz.U. RP z 1924 r., nr 114, poz. 1012), art. 1.

²⁸ M. Kazimierczuk, *op. cit.*, s. 27, 29; rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach, art. 7, 63. Art. 7 stanowi: „Stowarzyszenia te nie mogą mieć celu lub ustroju oraz stosować środków działania niedających się pogodzić z przepisami służbowymi i wymaganiami służby”.

²⁹ Rozporządzenie Ministra Opieki Społecznej z dnia 31 maja 1937 r. o przejmowaniu układów zbiorowych pracy w przypadkach łączenia się związków zawodowych pracowniczych (Dz.U. RP z 1937 r., nr 40, poz. 318), § 1.

³⁰ Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich o stowarzyszeniach i związkach z dnia 25 września 1919 r. (Dz. Urz. Zarz. Cyw. Ziem Wschodnich, nr 25, poz. 255), art. 1.

³¹ *Ibidem*, art. 3 ust. 2, art. 5.

³² *Ibidem*, art. 11, 17.

nia i usuwania członków stowarzyszenia³³. Statut, względem danych zawartych w zawiadomieniu, określał ponadto: nazwę i sposób działalności stowarzyszenia; procedurę wpłaty składek członków oraz ich wysokość; skład, uprawnienia i siedzibę Zarządu; prerogatywy, zwoływanie, okres kadencji Walnego Zgromadzenia członków; kwestie związane z rachunkowością stowarzyszenia; tryb wprowadzania zmian do statutu, skutkujących ich ujawnieniem w rejestrze³⁴. Statut był sprawdzany pod względem formalnym przez „urząd okręgowy”. Czynność ta mogła trwać maksymalnie trzy tygodnie³⁵. Tym samym „naczelnik okręgu” miał 21 dni na wysłanie ewentualnych zastrzeżeń skutkujących odmową legalizacji. Po upływie tego terminu stowarzyszenie mogło „rozpocząć” swoją działalność³⁶.

Kolejnym krokiem była rejestracja w „rejestrze stowarzyszeń” prowadzonym przez właściwy „urząd okręgowy”. Dzięki temu stowarzyszenie nabywało osobowość prawną³⁷. Informacja o zarejestrowaniu stowarzyszenia była podawana w Dzienniku Urzędowym Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich³⁸. Kontrolę i nadzór nad stowarzyszeniami pełniły następujące instytucje: właściwy miejscowo „urząd powiatowy”, „naczelnik okręgu”, Komisariat Generalny Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich i Komisarz Generalny Ziem Wschodnich³⁹.

Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie powstał w 1925 r., kiedy to 14 sierpnia, postanowieniem Delegata Rządu w Wilnie, został wpisany do rejestru związków i stowarzyszeń. Działał nieprzerwanie do 1939 r. Zgodnie z opracowanym przez trzech członków-założycieli statutem, pod którym swoje podpisy złożyli: Walentyna Horoszkiewiczówna, Bolesław Domański i Druhowina, siedzibą Związku było miasto Wilno (budynek znajdował się przy ul. Uniwersyteckiej 3), zaś obszar jego działalności obejmował całą Ziemię Wileńską (od stycznia 1926 r. – województwo wileńskie)⁴⁰. Władze Związku stanowiły: Zarząd, Walne Zgromadzenie i Komisja Rewizyjna. Związek mógł być rozwiązany przez Walne Zgromadzenie przy wymaganym kworum 2/3 członków zwyczajnych i zachowaniu większości 3/4 oddanych głosów⁴¹.

³³ *Ibidem*, art. 13.

³⁴ *Ibidem*, art. 3, 16, 21.

³⁵ *Ibidem*, art. 18.

³⁶ *Ibidem*, art. 11.

³⁷ *Ibidem*, art. 12, 15, 18, 3.

³⁸ *Ibidem*, art. 20.

³⁹ *Ibidem*, art. 26–30.

⁴⁰ Statut Związku, msp., Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas (LCVA), Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 1002, ap. 1, apsk. 1, k. 1 (§ 2); skorowidz członków Związku, rkps, LCVA, Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 1002, ap. 1, apsk. 8, k. [bpa]; J. Zanówna, *Do Starostwa Grodzkiego Wileńskiego w Wilnie, dat., Wilno, 15 V 1939*, msp., [w:] Akta Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, msp., LCVA, Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 1002, ap. 1, apsk. 7, k. [bpa].

⁴¹ Statut Związku, k. 3 (§ 19).

Zarząd Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie był odpowiedzialny za sprawy wewnętrzne Związku oraz reprezentował go „na zewnątrz”. Jego kompetencje dzieliły się na trzy kategorie: a) organizacyjne – decydowanie o zwoływaniu Walnych Zgromadzeń, b) elekcyjne – zgłaszanie wniosków rekomendujących włączenie członków honorowych i popierających, a także podjęcie uchwał o przyjęciu nowych członków zwyczajnych, c) majątkowe – zarządzanie finansami Związku. Na czele Zarządu stał prezes. Ponadto do jego składu wchodziło sześciu członków, w tym jeden wiceprezes. Spośród członków Zarządu wyłaniano sekretarza, zastępcę sekretarza i skarbnika. Prezesa i jego zastępcę oraz pozostałych pięciu członków wybierano w głosowaniu tajnym (większością głosów) na oddzielnych Walnych Zgromadzeniach. Ich kadencja trwała tylko rok⁴².

Walne Zgromadzenie mogło być zwoływane w trybie zwyczajnym (obligatoryjnie w pierwszym kwartale każdego roku kalendarzowego) oraz nadzwyczajnym (w razie „potrzeby” na wniosek Zarządu oraz 1/4 członków zwyczajnych, po podaniu przez wnioskodawców pisemnego uzasadnienia). Na czele Walnego Zgromadzenia stał, wybierany każdorazowo, przewodniczący. Do pomocy miał sekretarza i komisję skrutacyjną, złożoną z dwóch osób. Aby uchwały Walnego Zgromadzenia były ważne, wystarczyło, by kworum wynosiło 1/3 członków zwyczajnych. W razie problemów z jego zebraniem kolejne Walne Zgromadzenie zwoływano „godzinę później w tym samym dniu”. Walne Zgromadzenie posiadało liczne uprawnienia, w tym między innymi: a) wyborcze – wyłanianie Zarządu, Komisji Rewizyjnej oraz przyjmowanie członków honorowych i popierających, b) kontrolne – przyjęcie absolutorium dla Zarządu (na wniosek Komisji Rewizyjnej), c) fiskalne – decydowanie o wysokości jednorazowego wpisowego i miesięcznych składek, d) organizacyjne – przyjmowanie wniosków Zarządu i członków zwyczajnych, wprowadzanie zmian do statutu⁴³.

Komisja Rewizyjna natomiast składała się z trzech osób, które nie mogły być członkami Zarządu. Powoływana była na rok przez Walne Zgromadzenie. Do jej najważniejszych kompetencji należało „czuwanie” nad finansami Związku, przestrzeganie zasad i dyscypliny rachunkowości, przeglądanie ksiąg i rachunków oraz przygotowywanie wniosku dla Walnego Zgromadzenia w przedmiocie udzielenia Zarządowi absolutorium⁴⁴.

Należy zauważyć, że wszystkie sprawy sporne, jakie powstały wewnątrz Związku, rozstrzygał sąd polubowny. Składał się on z dwóch osób wskazanych przez każdą ze stron spośród członków zwyczajnych i przewodniczącego. Orzeczenie miało zapaść w ciągu miesiąca od zebrania się sądu. Było doręczane stronom na piśmie⁴⁵.

⁴² *Ibidem*, k. 2 (§ 15).

⁴³ *Ibidem*, k. 2v (§ 16).

⁴⁴ *Ibidem*, k. 3 (§ 17).

⁴⁵ *Ibidem*, k. 3 (§ 18).

Zasadniczymi zadaniami Związku, oznaczonymi dość szeroko, były: „[...] wzajemna pomoc, obrona, popieranie i zastępstwo zawodowych interesów urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego”; poprawa sytuacji ekonomicznej członków Związku oraz wszystkich urzędników pracujących w szkołach wyższych w Polsce (przez wspólnie organizowane akcje); zjednoczenie *in genere* urzędników akademickich w jedną organizację związkową; kultywowanie „idei koleżeństwa”, a także udział w przygotowywaniu jednolitego ustawodawstwa dla całej administracji szkolnictwa wyższego w państwie polskim⁴⁶. Powyższe cele miały być osiągnięte w drodze składania różnych podań i not oraz kierowania przedstawicieli Związku, jako jego reprezentacji, do składu władz licznych instytucji publicznych. Ponadto postulowano organizację wspólnych spotkań i rozmów oraz czynne zaangażowanie się w poprawę sytuacji służbowej i finansowej wszystkich kategorii urzędników wileńskiego uniwersytetu⁴⁷. Na fundusze Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, dzielące się na trzy kategorie, składały się: a) jednorazowe wpisowe oraz comiesięczna składka członków, b) darowizny, c) dochody otrzymywane z organizowania różnych wydarzeń kulturalno-społecznych⁴⁸. W przypadku rozwiązania Związku, o przeznaczeniu jego środków decydowało Walne Zgromadzenie lub prezes i sekretarz bądź wiceprezes i zastępca sekretarza⁴⁹.

Członkiem zwyczajnym Związku mógł zostać każdy urzędnik „pozostający w czynnej służbie” na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, bez względu na narodowość, przekonania polityczne i wyznanie religijne⁵⁰. O przyjęciu decydował Zarząd (zwykłą większością głosów), po uprzednim złożeniu przez kandydata pisemnego podania⁵¹. Jeżeli dana osoba chciała zrezygnować z członkostwa, wystarczyło oficjalne zawiadomienie o tym fakcie Zarządu⁵². Obligatoryjnie członek Związku był usuwany z jego struktur (uchwałą Walnego Zgromadzenia, powziętą większością co najmniej 3/4 obecnych członków, na wniosek Zarządu), w razie: łamania postanowień statutu i niestosowania się do uchwał Walnego Zgromadzenia; zalegania ze składkami („wkładami”) przez minimum sześć miesięcy; popełnienia „czynu niehonorowego”; działalności „na niekorzyść Związku”⁵³. Członkowie zwyczajni mieli prawo do używania infrastruktury technicznej stanowiącej własność Związku, składania podań do Zarządu (na cztery dni przed zebraniem) dotyczących wszystkich spraw urzędników uniwersyteckich, a także

⁴⁶ *Ibidem*, k. 1 (§ 3).

⁴⁷ *Ibidem*, k. 1 (§ 3).

⁴⁸ *Ibidem*, k. 2 (§ 14).

⁴⁹ *Ibidem*, k. 3 (§ 19).

⁵⁰ *Ibidem*, k. 1 (§ 4, 5).

⁵¹ *Ibidem*, k. 1v (§ 8).

⁵² *Ibidem*, k. 1v (§ 9).

⁵³ *Ibidem*, k. 1v (§ 10).

brania udziału i kandydowania w wyborach⁵⁴. Zobowiązani natomiast byli do uiszczania miesięcznej składki i jedнокrotnego wpisowego. Ich wysokość miała być oznaczona przez Walne Zgromadzenie⁵⁵.

Członkiem popierającym, wybranym przez Walne Zgromadzenie (zwykłą większością głosów) na wniosek Zarządu, była ta osoba, która wsparła Związek środkami materialnymi bądź udzieliła mu pomocy merytorycznej⁵⁶. Tym samym członek popierający mógł korzystać ze wszystkich „urządzeń Związku”⁵⁷. Członkowie honorowi z kolei, którzy posiadali takie same prawa, jak członkowie zwyczajni, byli wyłaniani przez Walne Zgromadzenie (większością minimum 3/4 obecnych członków), również na wniosek Zarządu⁵⁸. Statut nie określał żadnych kryteriów w tym zakresie.

Na początku działalności Związek liczył 30 członków, w tym 29 zwyczajnych i 1 honorowego. Na dzień 1 stycznia 1939 r. zaś łącznie było 34 członków⁵⁹. Pierwszym prezesem organizacji był Bolesław Domański, którego zastąpiła Julia Zanówna. Związek utrzymywał się dzięki miesięcznym składkom i licznym darowiznom. Wpłaty te były dość wysokie, o czym świadczyło uruchomienie przez władze Związku przyznawanych jego członkom oprocentowanych i długoterminowych kredytów⁶⁰. Mogli oni liczyć także na zniżki w nabywaniu opału na zimę⁶¹, zakupie obuwia czy biletów do teatru. Ponadto udzielano członkom bonifikat przy pobytach w klinikach należących do Uniwersytetu Stefana Batorego oraz organizowano „herbatki towarzyskie”⁶². Warto wskazać, że wszystkie kontrole finansowe, przeprowadzane przez Komisję Rewizyjną w okresie funkcjonowania Związku, nie wykazały żadnych nieprawidłowości.

Związek popierał też większość inicjatyw o charakterze kulturalno-oświatowym, jakie były podejmowane na obszarze Wileńszczyzny, przez zbieranie

⁵⁴ *Ibidem*, k. 1v, 2 (§ 11).

⁵⁵ *Ibidem*, k. 2 (§ 11).

⁵⁶ *Ibidem*, k. 1v (§ 6).

⁵⁷ *Ibidem*, k. 2 (§ 12).

⁵⁸ *Ibidem*, k. 1v, 2 (§ 7, 13).

⁵⁹ Sprawozdanie za rok 1938, [w:] Protokoły Komisji Rewizyjnej i sprawozdania kasowe, msp., LCVA, Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 1002, ap. 1, apsk. 2, k. [bpa].

⁶⁰ Sprawozdanie kasowe za 1926 rok, [w:] Protokoły Komisji Rewizyjnej i sprawozdania kasowe, k. [bpa]; sprawozdanie Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie za rok 1938 (od 1 I do 31 XII 1939 r.), msp., [w:] Akta Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, k. [bpa].

⁶¹ Zapotrzebowanie na drzewo opałowe dla członków Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, [w:] Akta Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, k. [bpa].

⁶² Sprawozdanie kasowe za rok 1928, [w:] Protokoły Komisji Rewizyjnej i sprawozdania kasowe, k. [bpa]; sprawozdanie za rok 1932, [w:] Protokoły Komisji Rewizyjnej i sprawozdania kasowe, k. [bpa].

pośród swoich członków symbolicznych składek. Dzięki temu wsparto między innymi działający w Wilnie Komitet Zbiórki na Szkolnictwo Polskie Zagranicą. W jednym z pism skierowanych do władz Związku, podając argumenty na rzecz zorganizowanej akcji pomocy dla Polonii, odwoływano się do najwyższej kategorii narodu, jaką stanowiła „więź wspólnoty narodowej”. Podkreślono też, że mianem narodu powinno się określać wszystkich Polaków zamieszkujących tak w granicach państwa polskiego, jak i poza nim. Konstatowano:

Przestrzeń, która nas dzieli od Polaków za granicą, nie wpływa na zerwanie więzów krwi i wspólnoty ideałów. Serca wszystkich Polaków bez względu na to, gdzie im wypadło żyć i pracować, płoną umiłowaniem naszej wspólnej sprawy, jaką jest Polska [...]. Pomoc im to nie filantropia tylko, to interes narodu, to czynne rozstrzygnięcie problemu naszych wpływów na ziemię, które były związane z nami przeszłością i których losy kształtować się będą zawsze, oddziałując na bieg naszej linii rozwojowej, naszego bezpieczeństwa, czy też naszej mocarstwowości⁶³.

Dodatkowo zaangażowano się również w pomysł ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego⁶⁴, dotyczący publicznej subskrypcji „Pożyczki Obrony Przeciwlotniczej”⁶⁵, wpłacając na konto „Funduszu Obrony Narodowej” kwotę w wysokości 100 zł. Na odbytym w dniu 31 marca 1939 r. Walnym Zgromadzeniu członkowie Związku jednomyślnie przyjęli „gotowość wszelkich ofiar potrzebnych do wzmocnienia obronności państwa”⁶⁶.

Funkcjonujący w latach 1925–1939 Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie stanowił związek zawodowy podlegający pod przepisy rozporządzenia Komisarza Generalnego Ziemi Wschodnich o stowarzyszeniach i związkach z dnia 25 września 1919 r., a następnie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach. Obszar jego działalności obejmował całą Ziemię Wileńską, a nadrzędnym celem statutowym była obrona interesów zawodowych urzędników zatrudnionych na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Poza tym Związek udzielał pomocy swoim członkom oraz angażował się w liczne zewnętrzne inicjatywy kulturalno-społeczne, często wspierając je finansowo.

⁶³ Wielce Szanowny Panie!, dat., Wilno [II] 1939, [w:] Akta Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie..., k. [bpa].

⁶⁴ T. Kmieciak, *Z dziejów Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej 1928–1939*, http://archiwumcaw.wp.mil.pl/biuletyn/b19/b19_4.pdf [dostęp: 06.07.2015].

⁶⁵ Zob. rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 28 marca 1939 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych o wypuszczeniu wewnętrznej pożyczki państwowej na cele obrony Państwa (Dz.U. RP z 1939 r., nr 26, poz. 176), § 1–22.

⁶⁶ J. Zanówna, *W związku ze sprawą subskrypcji...*, dat., Wilno, 1 IV 1939, msp., [w:] Akta Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, k. [bpa]; protokół zwyczajnego Walnego Zgromadzenia Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego z dnia 31 marca 1939 r., msp., [w:] Akta Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, k. [bpa].

BIBLIOGRAFIA

- 10 lat polityki społecznej Państwa Polskiego 1918–1928*, [Warszawa] 1928.
- Akta Związku Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, msp., LCVA, Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 1002, ap. 1, apsk. 7.
- Dekret w przedmiocie tymczasowych przepisów o pracowniczych związkach zawodowych z dnia 8 lutego 1919 r. (Dz.P.P.P. z 1919 r., nr 15, poz. 209).
- Dekret z dnia 3 stycznia 1919 r. o stowarzyszeniach (Dz.P.P.P., nr 3, poz. 88).
- Informator społeczno-polityczny województwa wileńskiego*, z. 16, Wilno 1927.
- Kazimierzczuk M., *Wolność zrzeszania się w związki zawodowe w polskim porządku prawnym*, Olsztyn 2015.
- Kmieciak T., *Z dziejów Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej 1928–1939*, http://archiwumcaw.wp.mil.pl/biuletyn/b19/b19_4.pdf [dostęp: 06.07.2015].
- Międzynarodowa konwencja o prawie zrzeszania się i koalicji pracowników rolnych, przyjęta jako projekt dnia 12 listopada 1921 r. w Genewie na Ogólnej Konferencji Międzynarodowej Organizacji Pracy Ligi Narodów (Dz.U. RP z 1925 r., nr 54, poz. 378).
- Oświadczenie rządowe z dnia 24 lutego 1925 r. o złożeniu dokumentu ratyfikacyjnego międzynarodowej konwencji o prawie zrzeszania się i koalicji pracowników rolnych, której tekst został przyjęty na III Międzynarodowej Konferencji Pracy w Genewie w 1921 r. (Dz.U. RP z 1925 r., nr 54, poz. 795).
- Protokoły Komisji Rewizyjnej i sprawozdania kasowe, msp., LCVA, Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 1002, ap. 1, apsk. 2.
- Przewalski J., *Życie gospodarcze. Robotniczy ruch zawodowy w Wilnie i w Wileńszczyźnie*, „Kurier Wileński” 1928, nr 151 (7 lipca).
- Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich o stowarzyszeniach i związkach z dnia 25 września 1919 r. (Dz. Urz. Zarz. Cyw. Ziem Wschodnich, nr 25, poz. 255).
- Rozporządzenie Ministra Opieki Społecznej z dnia 31 maja 1937 r. o przejmowaniu układów zbiorowych pracy w przypadkach łączenia się związków zawodowych pracowniczych (Dz.U. RP z 1937 r., nr 40, poz. 318).
- Rozporządzenie Ministra Opieki Społecznej z dnia 31 maja 1937 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych o trybie zawiadamiania uczestników układu zbiorowego pracy o rozwiązaniu pracowniczego związku zawodowego (Dz.U. RP z 1937 r., nr 40, poz. 319).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 28 marca 1939 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych o wypuszczeniu wewnętrznej pożyczki państwowej na cele obrony Państwa (Dz.U. RP z 1939 r., nr 26, poz. 176).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. RP z 1932 r., nr 94, poz. 808).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 sierpnia 1922 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej dekretów o inspekcji pracy oraz o pracowniczych związkach zawodowych na Ziemię Wileńską (Dz.U. RP z 1922 r., nr 73, poz. 662).
- Skorowidz członków Związku, rkps, LCVA, Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 1002, ap. 1, apsk. 8.
- Statut Związku, msp., Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas (LCVA), Związek Urzędników Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 1002, ap. 1, apsk. 1.
- Strąk W., *W jedności – siła*, „Praca” 1922, nr 1 (26 marca).
- Ustawa konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. RP z 1935 r., nr 30, poz. 227).
- Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP z 1921 r., nr 44, poz. 267).
- Ustawa z dnia 4 lipca 1923 r. w sprawie zakładania filii przez związki zawodowe na terenie działania austriackiej ustawy o stowarzyszeniach z dnia 15 listopada 1867 r. oraz rozporządzenia

komisarza generalnego Ziem Wschodnich z dnia 25 września 1919 r. (Dz.U. RP z 1923 r., nr 76, poz. 594).

Ustawa z dnia 19 grudnia 1923 r. w przedmiocie ratyfikacji projektu konwencji o prawie zrzeszania się i koalicji pracowników rolnych, uchwalonego na III Międzynarodowej Konferencji Pracy w Genewie w 1921 r. (Dz.U. RP z 1924 r., nr 7, poz. 57).

Ustawa z dnia 3 grudnia 1924 r. w przedmiocie zmiany niektórych postanowień o pracowniczych związkach zawodowych, względnie o stowarzyszeniach i związkach, a mianowicie postanowień dotyczących zrzeszania się pracowników państwowych (Dz.U. RP z 1924 r., nr 114, poz. 1012).

Z życia robotniczego, „Praca” 1922, nr 1 (26 marca).

Związki zawodowe a reforma ustroju, „Kurier Wileński” 1928, nr 282 (8 grudnia).

SUMMARY

Working in the years 1925–1939, the Officials Association of the Stefan Batory University in Vilnius, was a trade union. Subject to the provisions of the Regulation Commissioner General of the Eastern Lands on associations and unions of 25 September 1919 and then the Decree of the President of the Republic on 27 October 1932 Law on Associations. The area of its activity covers the entire Earth Vilnius. The primary statutory objective was to protect the professional interests of officials employed at the Stefan Batory University in Vilnius. Besides, the Association gave assistance to its members and engaged in numerous external socio-cultural initiatives, often supporting them financially.

Keywords: trade unions; Vilnius; associations; Stefan Batory University in Vilnius